

Història del Llegat Màrius Torres

Margarida Prats

Quan hom accedeix a un tou d'informació inventariat poques vegades es pregunta sobre l'origen dels materials que hi troba; fins i tot es pot caure en la ingenuïtat de creure que els diversos documents que el componen sempre n'han format part; generalment, però, suposo que la realitat és tota una altra; darrere de molts llegats hi deu planar la història desconeguda d'un treball pacient i tenaç de persones anònimes que han cregut en el valor d'uns documents, n'han copsat la vàlua i els han fet a mans de qui en pogués assegurar la conservació i la posterior difusió. Aquest treball de conservació, ampliació i, a vegades, posterior classificació, abans de ser lliurat a institucions, poques vegades és

conegut pel gran públic i pels estudiosos del tema, tot i que obre possibilitats d'estudi a les noves generacions.

L'objecte d'aquest article és explicar la història silenciosa de la formació del llegat Màrius Torres, el contingut del qual, actualment repartit entre la Universitat de Lleida i l'Espai Màrius Torres de la Biblioteca Pública d'aquesta ciutat, és el resultat d'una suma d'esforços per recuperar la major part de documentació possible lligada a la vida i a l'obra del poeta, amb la voluntat de conservar-ne la memòria i oferir a les noves generacions materials de

Salconduït a nom de Màrius Torres

cosa d'una manera històrica. Una història èrica. I la Natura
 és no és gens històrica, per ella mateixa i a les riberes
 del Mediterrani. Fins i tot transigent amb allò que cal atribuir
 a l'esperit "nòrdic" de Novalis, la seva èrica em
 sembla més abstracta, més retentiva, i no tan horrida com
 la de Peter Symant o dels contes de poemes. Per que
 Fichte d'Offendungen valia ser una revengia del W.I.
 nel m Meriter que Novalis trobava terriblement peses
 tre. - Un "Candido" contra la poesia. - No em recordo. S'ei
 re del Wilhelm, però estàic segur que no em va arribar
 tant.

He remarcat, de l'èrica, tres o quatre pensaments, en
 tament bells, en profunds. Però per arribar-hi cal passar un
 món comú ple de cingles, gupes, placs, lletres, portanes
 de llum, espectes, símbols i altres coses simbòliques i
 desordenables.

El romanticisme és una coradicia, perquè no és més que per
 el cert que novalis matixos, elievement, un ben triat
 son el més convenient de nostre temps. L'èrica
 ve és una impudència, perquè en el nostre "materialisme"

Full del primer dietari íntim de Màrius Torres

primera mà per endinsar-se en una època
 concreta de la història del nostre país i en l'obra
 d'un poeta que, arrelada en una experiència
 biogràfica i en un context històric, depassa les
 contingències de temps i d'espai.

L'arribada d'aquest llegat a la ciutat de Lleida
 l'hivern del 2001, doncs, culmina un procés, al
 llarg del qual s'ha aconseguit ajuntar materials
 epistolars i manuscrits de poemes, dispersos en
 diferents arxius particulars, al tou de documents
 que conservaven els dos germans del poeta.
 Així, aquesta recuperació a la capital del Segrià
 del llegat d'un dels seus poetes més emblemàtics
 ha estat possible gràcies a un conjunt de perso-
 nes que han conservat, eixamplat i classificat la
 documentació que hi és inclosa.

En primer lloc, els dos germans del poeta;
 Núria, a més de conservar els documents que va

poder salvar de l'odissea de l'exili i els que va
 rebre de les amigues de Puig d'Olena quan va
 retornar a Catalunya l'any 1953 amb Humbert i
 Conxita Torres, va anar recopilant materials
 lligats amb la recepció de l'obra, i aplegant les
 donacions de familiars i amics. I Víctor, que
 també va anar recopilant notícies sobre les
 lectures del poeta i els actes d'homenatge,
 després del traspàs de la seva germana es va fer
 càrrec de tots els documents del seu arxiu i em
 va encomanar de fer-ne un inventari per tal de
 presentar-lo a diverses institucions lleidatanes a
 fi de dipositar-lo a la "ciutat dolça i secreta", on
 "el so de les campanes hi té l'ànima viva".

Segonament, els destinataris de cartes del poeta
 que les van conservar durant la fosca postguerra
 i les van lliurar a la germana del poeta al llarg de
 la dècada dels noranta. Alguns, com Consol

Gili, Maria Pereña, Roser Pons i Antonieta Rostes, van poder fer la donació directament; en altres casos, morts els destinataris, van ser els seus hereus els que van fer la donació; és el cas de Mariola i Fina Pereña, que van aportar les cartes adreçades als seus pares, Octavi i Pep Pereña, respectivament; i d'Antònia Vidal i Maria Pereña, que van fer donació de les cartes escrites als respectius marits, Joaquim Gili i Pau Guimet.

En tercer lloc, M. Gràcia Ponsa, neboda de Mercè Figueras, que va lliurar a Núria Torres documentació diversa conservada per la seva tia: manuscrits i mecanoscrits de poemes, còpia al carbó de les cartes de Màrius Torres a Joan Sales i documents personals com el salconduit de 1939, la cèdula personal de 1939 i 1940, el certificat de declaració d'inutilitat, el full de despeses del sanatori de Puig d'Olena i la documentació referent a la defensa del poeta davant l'aplicació de la Ley de Responsabilidades Políticas.

La correspondència entre Màrius Torres i Mercè Figueras, en canvi, mai no va formar part de l'arxiu de Núria Torres, sinó que, com és sabut, va ser dipositada directament per M. Gràcia Ponsa a la Universitat de Lleida.

Finalment, Maria Planas va fer arribar a l'arxiu de Núria Torres, per mitjà dels seus hereus, un sobre amb diverses fotografies de Puig d'Olena i el Mas Blanc, i l'imprès musical *Après de toi* de J. S. Bach. I jo mateixa vaig dipositar a l'arxiu còpia d'un article del poeta de tema mèdic publicat a l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya l'any 1933, localitzat gràcies a les pistes que em va donar el doctor Jaume Elias; i el conjunt de col·laboracions sobre tema musical aparegudes a *La Jornada* (1934-35), localitzades amb l'ajut del meu germà Àngel.

En la reconstrucció de la història del llegat Màrius Torres, a més de la informació aportada

fins aquí, cal tenir en compte altres aspectes que han contribuït a augmentar el fons facilitant-hi les donacions. Un dels factors que més va contribuir a fer-ho fou la calidesa humana de la germana del poeta; són testimoni directe dels seus contactes entre diverses persones que conservaven documents de Màrius Torres i puc evocar-los, encara. Generalment es feien al voltant d'un dels àpats que amb tanta generositat i *savoir faire* ens preparava la Núria al lluminós menjador del carrer de Lepant, amb la visió de la façana principal de la Sagrada Família darrere els finestrals.

Un altre factor que va incidir en la donació de documents va ser la confluència entre l'efemèride de la mort del poeta —l'Any Màrius que fou també el de les olimpíades— i l'inici de la meua recerca per a la preparació de l'edició crítica de la seva obra poètica. Aquesta coincidència va propiciar el contacte amb els dipositaris de cartes i d'altres documents personals i literaris del poeta. El muntatge de l'exposició feta a l'antic edifici de Joventut Republicana l'hivern de 1992 a Lleida i la primavera de 1993 al vestíbul de la Universitat de Barcelona, va accelerar el procés de gestió de les donacions de documents personals de M. Gràcia Ponsa, neboda de M. Figueras. I l'intent d'obtenir respostes a dubtes que anaven sorgint en el meu estudi dels manuscrits del poeta em va inclinar a mantenir diverses entrevistes amb Maria Planas, i gràcies a la informació que em va aportar vaig poder establir el mecanoscrit de treball de Màrius Torres; amb aquesta operació dos aplecs de poemes amb caràcters de màquina diferents van esdevenir un dels reculls més interessants per a la història textual de l'obra del poeta.

Les donacions es van fer gradualment, recordo que van ser iniciades per Antònia Vidal un migdia de tardor de 1991; aquell jorn, la vídua de Joaquim Gili, a més de portar les postres fetes per ella que acostumava a dur als dinars de la Núria, va arribar amb el plec de les cartes de

Sanatori de Puig d'Olena

Màrius Torres escrites al seu difunt marit. Aquest gest va animar altres dipositaris de documents a fer-ne donació a la Núria i va incitar altres familiars a cercar documents lligats amb el poeta, com el cas de Fina Pereña, filla petita de Josep Pereña i Fina Blasi, que després d'haver cercat en va cartes de Màrius als seus pares durant vuit anys, l'any 2000 va acudir a l'Hospital de Sant Pau, on hi havia la Núria ingressada, amb la notícia que finalment les tenia localitzades i les afegiria al seu arxiu. Encara veig el somriure ample i serè de la germana petita del poeta; aquesta va ser una de les últimes alegries que va tenir.

Després de la mort de Núria Torres, esdevinguda el 29 de juliol de l'any 2000, Víctor em va encomanar de fer una relació detallada i categoritzada de tots els documents conservats per la seva

germana, per tal que ell pogués oferir-la a les institucions lleidatanes que manifestessin interès pel llegat. Per poder dur a terme l'encàrrec vaig comptar amb dos col·laboradors: Meritxell Guimet, filòloga i neboda dels Torres, i Joaquim Rabaseda, músic i amic de la família. Al llarg de la tardor del 2000 cada dijous a la tarda els tres ens trobàvem al pis del carrer de Lepant, fins feia poc habitat per la Núria; després de diversos tempteigs d'establir categories vam optar per la tria d'una opció en què cada gran apartat correspongués al tipus de material, documents, llibres i obra plàstica i altres, i vam començar a distribuir els diversos documents segons l'apartat on podien ser encabits. Vull reconèixer ara, com vaig fer el dia de la presentació del llegat a Lleida, l'ajut inestimable de la Xell i en Quim, sense la col·labo-

que era jo que sacrificava la
terra llibertat portsofària,
al men prohibit personal.

Be', no en parlem més i renig
nem-se. Què pensem ara, hiis
a l'hora de dormir?

M'enviàries els Verlanines i
les meditacions (per copiar-les per
mi)? de l'erris això que el
fencia, i això altre, massa
conceptuos pot ser

A mi'stat

les nostres rides són com dos rius paral·lels.
Són el mateix canal sota els mateixos cels.

De la terra ribera a la mara circular
un aire per humat que ens besa i ens ondula.
Com al estat de l'altre
~~Però això tantament~~ entre els mares i els augs
són una lentament, destriats i companys.

No podem junta mai les nostres aigües calmes.
La terra d'entre mi'stats per una reixa de valmes.
Però en els meandres plens de quieta para
sete, en els capallards el semblen unan.

I a colto la terra ni'sta tremolosa i muniça
de la font a la mar, la nostra nàtica antiga.

30-11-37

Ten

Màrm

Màrius Torres i Mercè Figueras
(Mas Blanc, 1940)

ració dels quals dubto que hagués pogut enllestir en un temps molt breu, i havent-ho de compaginar amb la tasca professional i les obligacions familiars, l'inventari del llegat. També vull agrair les atencions de Raimunda, esposa de Víctor Torres, durant els dissabtes que vaig passar al seu pis de Lleida incorporant els documents que ells conservaven a l'inventari fet i

distribuint-los després en dues parts per oferir-ne la corresponent a cadascuna de les institucions que han acollit el contingut del llegat.

Així mateix em sembla oportú de recordar, avui, que aquesta ordenació detallada reflectia el final d'un període i no tenia altra pretensió que servir d'instrument per oferir una primera aproximació del contingut documental del llegat. Era, doncs, solament un punt de partida per identificar els documents aportats i per poder convertir piles de materials heterogenis en un tou de documents organitzats segons una primera classificació. El primer inventari, per tant, era només una eina de treball provisional i oberta a les modificacions posteriors que poden dur a terme persones dedicades a l'estudi del fons documental.

No voldria cloure aquesta breu història del Llegat Màrius Torres sense anotar la importància de la tenacitat en la recerca de fons per ampliar els llegats i l'interès dels documents epistolars com a portadors d'informació diversa, una part de la qual pot furnir dades per localitzar documents fins aleshores desconeguts. En el cas del llegat Màrius Torres, fou gràcies a les pistes trobades en les cartes de Mercè Figueras i Maria Planas a Humbert Torres que vam poder refer el manuscrit de treball del poeta i localitzar el conjunt de còpies autògrafes dipositades a la Biblioteca de Catalunya, de les quals parlem en un altre article.

Carta de Màrius Torres a Mercè Figueras.
Conté la primera versió de la "Cançó a Mahalta"

Altres arxius on es conserven documents de Màrius Torres

Margarida Prats

Si bé en el llegat Màrius Torres cedit a la UdL i a la Biblioteca Pública d'aquesta ciutat s'hi aplega documentació procedent de diversos arxius particulars, tal com hem vist en el meu anterior article, encara resta obra del poeta i altres documents relacionats amb la seva vida i la seva obra dispersos en diversos arxius de Catalunya i en un dels EUA. A partir del nostre treball de recerca sobre testimonis de l'obra poètica de Màrius Torres, hi hem pogut tenir accés i hem obtingut permís dels seus propietaris per presentar una sinopsi del seu contingut. El contingut d'aquest article, doncs, se cenyirà a la presentació dels diversos arxius esmentats, on s'inclourà una breu presentació del seu contingut.

Arxius públics

Biblioteca de Catalunya

El manuscrit dipositat per Maria Planas a la Biblioteca de Catalunya correspon a la còpia autògrafa rebuda de mans del poeta entre 1939-1942 i conté noranta-un poemes dels que el poeta deixà com a publicables, una traducció d'un poema de Lord Byron, i vuit poemes ratllats pel mateix poeta, tres dels quals corresponen a variants de poemes revisats i refets en el mateix recull, i els cinc restants van ser exclosos de la darrera tria.

El manuscrit és dins d'una sobrecoberta, de 238 mm x 367 mm d'un llom de 24 mm, de lona beix clar, amb quatre puntes triangulars cosides a mà amb punt de basta, i folrada amb folre de color ocre clar. Aquesta sobrecoberta és la *liseuse* on Maria Planas guardava els versos autògrafs que li oferia el poeta.

Els folis són cosits a mà i enganxats a una coberta de cartolina blanca de 232 mm x 347 mm d'un llom de 16 mm i són numerats amb xifres àrabiques al cornaló superior dret. Per evitar valoracions errònies, cal tenir present que la numeració fou posada per Amadeo-J. Soberana l'agost de 1991.

Arxius particulars

Joan Sales. Barcelona

L'arxiu quantitativament i qualitativa més interessant és el de Joan Sales, actualment sota la cura de Núria Folch, la vídua de l'amic, crític i editor de Màrius Torres. S'hi conserven totes les poesies trameses a partir de l'octubre de 1938 per Màrius Torres a Joan Sales i les trameses per les amigues del sanatori després de la mort del poeta; les cartes trameses durant la postguerra; la correspondència de Maria Planas a Joan Sales (1943-1947); poemes i cartes trameses per HT, i les cartes de JS a MP i MF cedides per M. Gràcia Ponsa el 2001.

Pel que fa a les poesies, hi ha dos quaderns i fulls solts tramesos juntament amb cartes. El primer quadern és format per catorze bifolis desmuntats de fil de la marca Vídua de Romaní, de 226 mm x 320 mm, plegats per la meitat; contenen poemes per les quatre cares i no duen cap numeració. De fet, els catorze bifolis no foren tramesos conjuntament, sinó en dues etapes, abans del 30 d'octubre de 1938 els nou primers i a finals de desembre els cinc restants, com es desprèn de les referències i comentaris de Joan Sales en cartes adreçades a Màrius Torres.

Aquest quadern conté trenta-dos poemes autògrafs de Màrius Torres; l'escriptura, feta amb ploma i tinta blava, és acurada i uniforme. Sota de cada poesia o de cada petita sèrie, quan és el cas, hi consta la data de composició i, en alguns poemes, la de revisió.

El segon quadern manuscrit és format per set bifolis de paper de fil de 235 mm x 344 mm de la marca Vídua de Romaní, plegats per la meitat i escrits per les dues cares; tampoc no duu numeració, els poemes són autògrafs de Màrius Torres i sota de cada text hi consta la data de composició, dia i mes. Conté vint-i-sis poemes autògrafs escrits des del desembre de 1938 fins al març de 1940, la major part dels quals —divuit— corresponen a la producció de l'any 1939. Entre els vuit poemes restants, en trobem cinc del desembre de 1938 —quatre noves versions de poesies incloses en el recull anterior i una poesia nova "L'àngel del vespre"—, i tres escrits entre el gener i el març de 1940.

Aquest recull fou tramès de Puig d'Olena a San Pedro de Macorís a començaments d'abril de 1940 i arribà al seu destinatari abans del 27 de juliol del mateix any, segons es desprèn de testimonis epistolars.

Quant als poemes tramesos en fulls solts o formant part de textos epistolars, es conserven divuit còpies autògrafes del poeta incloses en sis cartes escrites entre el 18 de desembre de 1940 i el 30 de gener de 1942; els poemes tramesos en les dues primeres cartes són traduïts al francès, la resta ja són escrits en català.

També es conserven correccions trameses per via epistolar l'abril de 1941 i versions refetes d'alguns poemes com "Això és la joia".

En full solt hi ha el text de "Tarda i vespre". I mecanografiats els nou darrers poemes de 1942, tramesos, com dèiem, després de la mort del poeta per les amigues del sanatori.

També hi ha còpies autògrafes de Joan Sales amb la versió catalana restituïda del francès "macarrònic i transparent", com assenyala Núria Folch, qui ha afegit notes autògrafes com a presentació a cada bloc de tots aquests docu-

ments descrits. I nou còpies autògrafes d'Hum-
bert Torres trameses a Joan Sales.

Arxiu Josep Saló. Manresa

El doctor Josep Saló —un dels integrants del grup de Puig d'Olena— conserva còpies autògrafes de cent dotze poemes que va anar rebent de mans de Màrius Torres entre 1933 i 1942; el recull de narracions *Jardinet persa a la manera de Saadi* aplegades en un “llibret” de 22,5 mm x 16 mm amb text autògraf de Màrius Torres i il·lustracions de J. Saló, amb què felicitaren Mercè Figueras l'any 1940. També conserva diverses fotografies del període 1936-1942 i el dibuix al natural amb llapis grafit fet a Màrius Torres difunt, una fotocòpia del qual és a la UdL.

Pel que fa al conjunt de poemes autògrafs, aplega dos tipus de documents: esborranys, primeres versions, còpies de versions revisades d'obres que seran incloses en la tria definitiva i originals de textos humorístics o de circumstàncies, una part dels quals no és inclosa en cap altra tria de les que s'han pogut conservar. També conserva l'original, autògraf del mateix Saló, d'una llista de setanta poemes, distribuïts en sis grups temàtics, que li fou dictat pel poeta la primavera de 1941.

Maria Monclús. Barcelona

Maria Monclús, cosina segona del poeta, conserva quaranta-set fulls solts i sense numerar

escrits per una sola cara que contenen cinquanta-cinc còpies, cinc d'autògrafes de Màrius Torres i la resta mecanografiades. Aquest conjunt de textos li foren lliurats un cop mort el poeta per Mercè Figueras. Els fulls no duen cap numeració, només alguns poemes duen la data d'un any sota del text; en el cas que hi hagi autògrafa una data més precisa —dia i mes— és feta per Maria Monclús. Llevat d'un cas, la resta de poemes continguts en aquest conjunt de còpies han estat publicats, ja que formen part de l'obra triada pel poeta perquè fos coneguda.

Helena Pereña. Washington

Helena Pereña, cosina germana del poeta i una de les millors amigues d'infància, conserva diverses cartes de Màrius Torres, algunes de les quals contenen còpies de poemes. Segons les còpies que ens n'han arribat, les trameses dels sis poemes foren escrites entre el maig de 1938 i el desembre de 1939.

Fins aquí la relació d'arxius que contenen documents del poeta; sabem que diversos familiars i amics van perdre documents epistolars i que no va arribar a mans de la família un recull de poesies que el poeta va intentar fer passar, per Andorra, a la França ocupada, la tardor de 1942. Tanmateix, en el conjunt de documents conservats hi resta “una aposta contra l'oblit, una postura contra el silenci”, com diria George Steiner.